

Pierre Guillet de Monthoux:

**Läran om företaget – Från
Quesnay till Keynes**

Författaren – nybliven professor i företagsekonomi i Stockholm – söker i sin bok *Läran om företaget – Från Quesnay till Keynes* (Norstedts 1983) extrahera olika klassiska ekonomers syn på företagens funktioner och roll i samhället. "Förutom en texttrogen tolkning av elva bidrag till läran om företaget" hoppas författaren att boken skall förmedla "något av det liv och den upptäckarglädje som färgar ekonomernas skrifter". Med den uppgiften tycker jag författaren har lyckats.

Varje ekonom är präglad av sin tids samhällssituation, kultur och filosofi och med sitt breda intressespektrum har Guil-

let goda förutsättningar att skildra tidsmiljön och dess betydelse. Hayek har drivit tesen att den ekonom som är uteslutande ekonom, sällan blir en bra ekonom, och ser man på Guillets totala produktion, måste han sägas väl fylla Hayeks krav på bredd. Å andra sidan är givetvis bredden i sig ingen kvalitetsgaranti.

Guillet visar i sin bok att "nationalekonomer förr egentligen var företagsekonomer", något som strängt taget torde gälla fortfarande. Den moderna entreprenörteorin – som jag själv sysslat en del med – har ju i huvudsak vuxit fram inom nationalekonomin, något som här får legitimeras min presentation av en bok om företagsekonomi.

Redan i introduktionskapitlet får vi veta att Adam Smith "hyllar handlingsmannen och hantverkaren i familjeföretaget", medan Marx talar om "hur illa han gillar fabriken" (han lär aldrig ha nedlåtit sig till att sätta sin fot i en fabrik). Som en annan "verklig företagsfiende" presenteras Gustaf Schmoller med tillägget att samma argument mot fri företagsamhet återopas än i dag. Enligt de behandlade elva ekonomerna var företagets primära uppgift inte att betala vare sig räntor eller skatter. Företaget var i stället "en konkret väg för *människor* att bearbeta *naturen* för att uppehålla livhanken och skapa så mycket hus, mat och kläder att kulturen kunde blomma". En rörande vacker definition, tyvärr kanske mer naturlig för Guillet än för ekonomerna.

Låt mig så knyta några aktuella reflektioner till Guillets material. Först till fysiokraterna och deras idé om jordbruket som den enda produktiva näringen, den enda rikedomskällan, en idé som vi i dag vanligen upplever som ovanligt enkelspårig. Men tänker vi på att det gällde ett samhälle där 90 procent av befolkningen var bönder, en majoritet som å det skamligaste förtrycktes och utsögs av godsägare (arrenden) och stat (skatter), blir idén mer begriplig.

Fysiokraterna såg som sin uppgift att motverka den produktionsnedbrytande behandlingen av sin tids viktigaste företagare. Är inte situationen i vår tids u-länder med socialistiska regimer densamma? Med permanent "dåligt väder", missväxt

och svält som resultat. Och kan det inte tänkas att förtrycket (otaliga regleringar) och utslagningen (skatterna) av vår tids företagare har produktionsnedbrytande verkningar med arbetslöshet, kris och stagnation som följd?

Quesnay var faktiskt – enligt Guillet inspirerad av Gibbon – en av de första som tolkade Roms och Kartagos undergång som ett resultat av stadsbornas utslagning av sina bönder. För Mirabeau var fysiokraternas uppgift – enligt Guillet – att "förändra en orättvis stat till ett idealsamhälle . . . fungera som en guerilla . . . och att rätta till förfädernas brott att vältra över skattebördan på jordbrukaren". I sanning ingen dålig uppgift för ekonomer.

Skråväsen, merkantilism och slaveri hade väl en gång kunnat ses som naturliga institutioner, men under senare delen av 1700-talet hade de uppenbarligen överlevt sig själva och fungerade som lik i lasten. Med stor intellektuell skicklighet och kraft satte Adam Smith in förödande angrepp mot dem, och typiskt för ekonomen Smith är att han inte kritiserar slaveriet för omoral utan för ineffektivitet. Företagare och köpmän argumenterade skickligt för skråregleringar och protektionism, och Smith såg som ekonomernas uppgift att påvisa ihålligheten i dylika argument. En uppgift som behållit sin aktualitet.

Smith kritiserade också Englands försök att skydda sitt "monopol" på teknisk utveckling med hjälp av exportförbud för maskiner, en kritik som i dag skulle drabbat USA. Ricardo utvecklade inte endast den för frihandelsargumentationen så viktiga teorin om komparativa kostnader utan också den arbetsvärdelära och den teori om teknikskapad arbetslöshet, som skulle bli centrala byggstenar i marxismen. Föreställningen att nya arbetsbesparande maskiner skulle skapa arbetslöshet lever inom parentes fortfarande kvar. Alla maskiner, även de enklaste, har konstruerats för att spara arbete. Om teorin varit riktig, skulle vid det här laget ingen sysselsättning funnits kvar.

Medan Adam Smith såg optimistiskt på den tekniska utvecklingen och arbetsfordelningen, tolkade Marx dem negativt. Tekniken förväntades skapa en ständigt växande arbetslöshet, och arbetsfordel-

ningen och specialiseringen förväntades skapa själlösa tempoarbeten som "idiotiserade" arbetarna. Dessa inslag i utvecklingen plus en fortskridande utarmning bäddade enligt Marx för en kommande katastrof som skulle välta det av honom hatade kapitalistiska samhället överända. Naturligtvis låg det mycket av önskedröm bakom denna apokalyptiska vision, något som förklarar att Marx föraktfullt avvisade tanken att reformpolitik och fackförningar skulle kunna förhindra katastrofen.

Flertalet av de ekonomer Guillet väljer att ta med i sin bok är i ordets egentliga mening radikaler och vill i grunden förändra det samhälle i vilket de lever. John Stuart Mill och Léon Walras ser starkt kritiskt på sin tids skatteutsugning, vill begränsa arvsrätten och avskaffa privat äganderätt till jord.

Karl Marx och Charles Gide ville båda avskaffa arbetarnas löneslaveri i privata kapitalistiska företag men hade helt olika recept för den framtidsstat som skulle ersätta den kapitalistiska. Enligt Marx skulle staten äga och driva produktionsapparaten, medan Gides ideal var en konsumentkooperation som inte bara ägdes och drevs av arbetarna-konsumenterna, utan där också de av Gide hatade mellanhänderna, framför allt småhandlarna, eliminerats. Gides utopiska vision sammanfattas av Guillet sålunda: "Konsumentkooperationen var det första steget till föreningen av arbetare och ägare i nya företagsexperiment, som långsamt, utan revolution, skulle infiltrera ekonomin . . ."

Även om Guillets anarko-socialistiska övertygelser självklart färgar av sig ifråga om urvalet av de data som får karakterisera de elva författarna, tvingar kravet på dokumentation fram presentationer som någorlunda överensstämmer med de traditionella.

Detta tvång till självdisciplin släpper författaren däremot i slutet av boken. Den sammanfattning han där ger blir därför mer ett uttryck för hans egna värderingar än för de elva ekonomernas uppfattningar.

Privat ägande accepteras endast om ägaren i samverkan med arbetare satsar sitt kapital i produktion. Passiva ägare

blir i sitt krav på räntor och utdelningar utsugare. Och den enda produktion som godkänns är den som genom bearbetning av naturtillgångar resulterar i varor. Den produktion av tjänster som alltmer dominerar i det moderna samhället blir enligt sammanfattningen icke-produktion.

Det "fria företaget", en konsumentkooperativ sammansmältning av ägare och arbetare, hotas och plundras ständigt av två mäktiga fiender: staten och den parasitära byråkratin å ena sidan och aktiebollagen å den andra. En gemensam strävan inriktar sig på att "skruva åt lönekranen", dvs beröva arbetarna den lön de gjort sig förtjänta av, och "skruva åt utdelningskranen", dvs beröva de aktiva ägarna den betalning de gjort sig förtjänta av. Även klasskampsmynen med syfte att "göra ägaren misstänksam mot arbetarnas löner och arbetarna misstänksamma mot ägarens utdelning" angrips liksom avskrivningarna, ett knep avsett att minska utrymmet för löner och utdelning. Som synes en imponerande och brokig blandning av utsagnings- och konspirationsteorier.

Naturligtvis måste varje urval av ekonomer i ett arbete som det här presenterade bli något godtyckligt. Men borde ändå inte vissa lättviktare fått ge plats åt tungviktare som Knut Wicksell, Joseph Schumpeter eller F A Hayek?

Fil dr SVEN RYDENFELT
Nationalekonomiska institutionen
Lunds universitet